

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.8.46>

ORZECZNICTWO EUROPEJSKIEGO TRYBUNAŁU PRAW CZŁOWIEKA I KOMITETU DS. PRZESTRZEGANIA KONWENCJI Z AARHUS O OCHRONIE PRAWA DO ZDROWEGO ŚRODOWISKA

Oleksandr Shulha

*student Katedry Prawa Administracyjnego i Gospodarczego
Zaporoskiego Uniwersytetu Narodowego (Zaporoże, Ukraina)
ORCID ID: 0009-0007-8974-3204
shulga_o@ukr.net*

Adnotacja. Artykuł analizuje orzecznictwo ETPCz i Komitetu ds. Przestrzegania Konwencji z Aarhus w zakresie ochrony prawa do zdrowego środowiska. Autor wskazuje, że prawo do zdrowego środowiska w istocie nie jest zapisane w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. W związku z tym prawa środowiskowe są rozpatrywane pośrednio, w istocie poprzez interpretację Konwencji przez Europejski Trybunał Praw Człowieka, zapewniając ograniczoną ochronę poprzez już uznane prawa człowieka.

Stwierdza się, że pomimo faktu, iż Europejska Konwencja Praw Człowieka nie zapisuje żadnego prawa do zdrowego środowiska jako takiego, Europejski Trybunał Praw Człowieka został wezwany do rozwinięcia swojego orzecznictwa dotyczącego kwestii środowiskowych, biorąc pod uwagę, że korzystanie z niektórych praw konwencyjnych może być osłabione przez obecność szkód w środowisku i wpływ zagrożeń środowiskowych.

Autor stwierdza, że istnienie środowiskowych praw człowieka jest faktem bezspornym. Prawa te są zapisane w traktatach międzynarodowych i prawie krajowym. Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności nie gwarantuje bezpośrednio praw środowiskowych, ale prawa człowieka zapisane w Konwencji są warunkiem i gwarancją przestrzegania praw środowiskowych poprzez interpretację praw gwarantowanych przez Konwencję.

Słowa kluczowe: zdrowe środowisko, orzecznictwo ETPC, Konwencja z Aarhus, realizacja prawa.

THE PRACTICE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS AND THE COMMITTEE ON COMPLIANCE WITH THE AARHUS CONVENTION ON THE PROTECTION OF THE RIGHT TO A HEALTHY ENVIRONMENT

Oleksandr Shulga

*Postgraduate Student at the Department of Administrative and Economic Law Zaporizhzhya National
University (Zaporizhzhya, Ukraine)
ORCID ID: 0009-0007-8974-3204
shulga_o@ukr.net*

Abstract. The article examines the practice of the ECtHR and the Committee on Observance of the Aarhus Convention regarding the protection of the right to a healthy environment. It is indicated that the right to a healthy environment as such is not enshrined in the European Convention on Human Rights. Accordingly, environmental rights are considered indirectly, in fact through the interpretation of the Convention by the European Court of Human Rights, providing limited protection through already recognized human rights.

It is stated that despite the fact that the European Convention on Human Rights does not enshrine any right to a healthy environment as such, the European Court of Human Rights has been called upon to develop its practice in environmental matters in view of the fact that the realization of some Convention rights may be undermined by the presence damage to the environment and the impact of environmental risks.

It was concluded that the existence of environmental human rights is an indisputable fact. Such rights are enshrined in international treaties and within the national legislation of states. Within the framework of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, environmental rights are not directly guaranteed, but the human rights enshrined in the Convention are a condition and guarantee for the observance of environmental rights through the interpretation of the rights guaranteed by the Convention.

Key words: healthy environment, ECtHR practice, Aarhus Convention, implementation of law.

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ТА КОМІТЕТУ З ДОТРИМАННЯ ОРГУСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВА НА ЗДОРОВЕ ДОВКІЛЛЯ

Олександр Шулга

*здобувач кафедри адміністративного та господарського права
Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)
ORCID ID: 0009-0007-8974-3204
shulga_o@ukr.net*

Анотація. У статті досліджено практику ЄСПЛ та Комітету з дотримання Оргузької конвенції щодо захисту права на здорове довкілля. Вказано, що право на здорове довкілля як таке не закріплено Європейською конвенцією з прав людини. Відповідно екологічні права розглядаються опосередковано, фактично шляхом тлумачення Конвенції Європейським судом з прав людини, забезпечуючи обмежений захист через вже визнані права людини.

Констатовано, що незважаючи на те, що Європейська конвенція з прав людини не закріплює жодного права на здорове довкілля як таке, Європейський суд з прав людини був покликаний розробити свою практику в екологічних питаннях з огляду на те, що реалізацію деяких конвенційних прав може бути підірвано наявністю шкоди довкіллю та впливом екологічних ризиків.

Зроблено висновок, що існування екологічних прав людини є незаперечним фактом. Саме такі права закріплюються у міжнародних договорах й в межах національного законодавства держав. В рамках Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод безпосередньо екологічні права не гарантуються, проте закріплені Конвенцією права людини є умовою й гарантією додержання екологічних прав шляхом тлумачення гарантованих Конвенцією прав.

Ключові слова: здорове довкілля, практика ЄСПЛ, Оргузька Конвенція, реалізація права.

Вступ. Право на здорове довкілля як таке не закріплено Європейською конвенцією з прав людини (далі – Конвенція). Відповідно екологічні права розглядаються опосередковано, фактично шляхом тлумачення Конвенції Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ), забезпечуючи обмежений захист через вже визнані права людини. Наприклад, ЄСПЛ розширив право на життя, гарантоване статтею 2, включивши право на захист від ризику, що виникає внаслідок небезпечної промислової діяльності (Öneriildiz v. Turkey, 2004). Аналогічно виглядає й підхід, що право на приватне та сімейне життя, закріплене в статті 8, включає право на захист від серйозної шкоди довкіллю (Lopez Ostra v. Spain, 1994).

Результати та їх обговорення. Прикладом вказаного є судовий розгляд справи про заподіяння шкоди довкіллю, яка полягала у перевищенні встановлених нормативів забруднення атмосферного повітря шляхом надмірних викидів ціаніду натрію, яке відбулося через недотримання екологобезпечних технологій виробництва на золотовидобувному підприємстві «Transgold SA», яка у 2004 році була реорганізована у «Aurul SA» у м. Бая Маре (Румунія).

В наслідок діяльності названої компанії було заподіяно екологічну шкоду екосистемам річок Тиса та Дунай, а також населенню України, Угорщини, Сербії та Румунії. Відповідно до проведених експертних досліджень та висновку міждержавної судової інстанції було встановлено, що загальний розмір екологічних збитків становив понад 150 млн дол. США. І попри наявність рішення ЄСПЛ у справі «Татар проти Румунії», де ЄСПЛ дійшов висновку, що порушення права на здорове довкілля своїм безпосереднім наслідком має порушення права людини на здоров'я, на приватне та сімейне життя людини, оскільки воно шкодить її добробуту, було порушено провадження про відшкодування заподіяної екологічної шкоди окремим фізичним особам, а не державам в цілому.

Подібний підхід прослідковувався й в інших справах, коли забезпечення права на здорове природне середовище реалізовувалося шляхом тлумачення закріплених у Конвенції вже визнаних прав.

Серед основних кейсів ЄСПЛ доцільно навести зокрема:

1) Право на життя (стаття 2 Конвенції): небезпечна промислова діяльність (Öneriildiz v. Turkey); скидання токсичних відходів (Ді Капріо та інші проти Італії); вплив ядерного випромінювання (L.C.B. v. the United Kingdom); викиди парникових газів (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland; Дуарте Агостіньо та інші проти Португалії та 32 інші держави; Carême v. France); промислові викиди та здоров'я (Смальтіні проти Італії; Локашія та інші проти Італії); стихійні лиха (Мурільо Салдіас та інші проти Іспанії; Вівіані та інші проти Італії; Озель та інші проти Туреччини; Коляденко та інші проти Росії; Будаєва та інші проти Росії); нафтова діяльність («Грінпіс Нордік та інші проти Норвегії»); заборона нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження (стаття 3 Конвенції): пасивне куріння під час тримання під вартою (Florea v. Romania; Елефтеріадіс проти Румунії);

2) Право на свободу та особисту недоторканність (стаття 5 Конвенції): Mangouras v. Іспанія

3) Право на справедливий суд (стаття 6 Конвенції): доступ до суду («Афанасоглоу та інші проти Швейцарії»; Горраїз Лізаррага та інші проти Іспанії; L'Érablière asbl v. Belgium; Говальд Моор та інші проти Швейцарії; Карін Андерссон та інші проти Швеції; Stichting Landgoed Steenberg and Others v. the Netherlands; невиконання остаточних судових рішень (Кіртатос проти Греції; Aranasewicz v. Poland; Bursa Barosu Başkanlığı and Others v. Туреччина);

4) Право на повагу до приватного і сімейного життя та житла (стаття 8 Конвенції): будівництво греблі, що загрожує археологічним пам'яткам (Ahunbay and Others v. Turkey); екологічні ризики та доступ до інформації (Guerra and Others v. Italy; Макгінлі та Еган с. Ройаум-Уні; Роше проти Сполученого Королівства; Вільнес та інші проти Норвегії; Брінкат та інші проти Мальта); викиди парникових газів (Дуарте Агостіньо та інші проти Португалії та 32 інших держав; Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland; Carême v. France); високовольтна лінія електропередач (Calancea and Others v. the Republic of Moldova; Тібо проти Франція); промислове забруднення (Лопес Остра проти Іспанії; Ташкін та інші проти Туреччини; Фадєєва проти Росії; Джаккомеллі проти Італії; Tatar v. Romania; «Дубецька та інші» проти України; Aranasewicz v. Poland; Корделла та інші проти Італія); антени мобільних телефонів (Luginbühl v. Switzerland); шумове забруднення (Повітряний рух і авіаційний шум (Powell and Rayner v. the United Kingdom; Хеттон та інші проти Сполученого Королівства; «Фламенбаум та інші проти Франції»); Шум на дорогах (Deés v. Hungary); Сусідній шум (Морено Гомес проти Іспанії); Вітрові турбіни та вітроенергетичні електростанції (Fägerskiöld

v. Sweden); Промислове шумове забруднення (Борисевич проти Польщі); Залізничний рух (Бор проти Угорщини)); викиди від дизельних транспортних засобів («Грінпіс» e.V. and Others v. Germany); забруднення ґрунтів та води (Дземюк проти України); міський розвиток (Кіртатос проти Греції); збір, поводження, обробка та утилізація відходів (Brânduse v. Romania; Ді Сарно та інші проти Італії; «Локассія та інші проти Італії»);

5) Свобода вираження поглядів / Свобода отримання та поширення інформації (стаття 10 Конвенції): Steel and Morris v. the United Kingdom; Vides Aizsardzības Klubs v. Latvia; Асоціація Бурестоп 55 та інші проти Франції;

6) Свобода зібрань та асоціацій (стаття 11 Конвенції): Костель Попа проти Румунії;

7) Право на ефективний засіб правового захисту (Стаття 13 Конвенції): Хаттон та інші проти Сполученого Королівства;

8) Захист власності (ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції): Фредін (№ 1) проти Швеції; «Пайн-Веллі Девелопментс Лтд» та інші проти Ірландії; Бейнарович та інші проти Литви; Поп та інші проти Румунії; Яшар проти Румунії; Національний рух Екогласність с. Болгарія.

На сьогодні ЄСПЛ розглянув і декілька справ проти України, що стосувалися охорони довкілля. Рішень таких є небагато, але вони особливо цінні. Зокрема, це справи «Дубецька та інші проти України» (заява №30499/03, рішення від 10.02.2011). Зокрема ЄСПЛ у цій справі встав на сторону скажників, визнавши порушення зі сторони України положень статті 8 Конвенції. Справа торкалася питань незабезпечення Україною права на користування житлом й права на приватне життя через спричинену двома державними вугільними підприємствами у Львівській області екологічну шкоду. Після проведення урядовими та неурядовими організаціями певної кількості досліджень було встановлено, що виробнича діяльність підприємств негативно вплинула на довкілля, а саме мали місце підтоплення, забруднення повітря та ґрунтових вод, просідання ґрунтів. ЄСПЛ у своєму рішенні вказав на істотне порушення норми ст. 8 Конвенції через те, що нашою державою протягом більш ніж 12 років не було вжито заходів по переселенню заявників, або наданотпропозиції щодо альтернативного вирішення оскаржуваної проблеми. Розглянувши справу, ЄСПЛ зазначив, що вирішити чи справді було порушено статтю 8 Конвенції вбачається за можливе завдяки наступним трьом критеріям:

1) чи зволікала влада з вирішенням оскаржуваного питання;

2) чи була/мала бути держава обізнаною, що шкідливий вплив заважали приватному життю заявника;

3) чи міг заявник виправити чи вплинути на ситуацію її без застосування надмірних витрат.

Схожий підхід у захисті екологічних прав громадян України було застосовано ЄСПЛ у справі «Гримковська проти України» (заява № 38182/03, рішення від 21.07.2011). Розглянувши справу, ЄСПЛ визнав порушення норм статті 8 Конвенції в аспекті дотримання справедливого балансу публічного та приватного інтересів, тобто інтересів суспільства та заявниці, оскільки держава не довела проведення нею оптимального екологічного дослідження наслідків використання дороги в якості автомагістралі, а заявниця не могла дієво впливати на процедуру прийняття рішень щодо застосування дороги в якості автомагістралі по вулиці, на якій знаходиться її житло.

ЄСПЛ у своєму рішенні «Дземюк проти України» (заява № 42488/02, рішення від 04.09.2014) підкреслив, що дії державних органів мали незаконний характер, оскільки були порушені всі екологічні норми, а висновки владних органів в сфері охорони довкілля проігноровані, крім того, не вжито жодних заходів через загрози здоров'ю людей та довкіллю. Саме тому ЄСПЛ дійшов висновку, що розміщення й введення в експлуатацію кладовища на такій близькій від будинку заявника відстані, разом із завданою довкіллю шкодою, а відповідно й порушенням «якості життя» заявника, що гарантовано положеннями статті 8 Конвенції, свідчить про втручання в особисте право заявника на повагу до його житла та приватного і сімейного життя тощо.

Незважаючи на те, що Європейська конвенція з прав людини не закріплює жодного права на здорове довкілля як таке, Європейський суд з прав людини був покликаний розробити свою практику в екологічних питаннях з огляду на те, що реалізацію деяких конвенційних прав може бути підірвано наявністю шкоди довкіллю та впливом екологічних ризиків.

Сьогодні в ЄСПЛ знаходяться в провадженні ще певна кількість кейсів (ECHR, 2020). Один з таких KlimaSeniorinnen v Switzerland (KlimaSeniorinnen v Switzerland, 2022). Так, вичерпавши всі доступні національні засоби правового захисту, з остаточним рішенням Верховного суду Швейцарії, повідомленим сторонам у травні 2020 року, 26 листопада 2020 року асоціація жінок похилого віку (Senior Women for Climate Protection Switzerland) звернулася до Європейського суду з прав людини із заявою до уряду Швейцарії, оскільки їхньому здоров'ю загрожують хвилі спеки, що погіршуються кліматичною кризою.

У заяві було перераховано три основні вимоги:

1) неадекватна кліматична політика Швейцарії порушує право жінок на життя і здоров'я відповідно до статей 2 і 8 Конвенції;

2) Федеральний Верховний суд Швейцарії відхилив справу, порушивши право на справедливий суд (стаття 6 Конвенції);

3) швейцарська влада та суди не розглянули скарги, порушуючи право на ефективний засіб правового захисту, передбачений статтею 13 Конвенції.

ЄСПЛ попередньо прийняв справу до розгляду та передав її уряду Швейцарії 25 березня 2021 року, надавши справі статус пріоритету і закликав Швейцарію надати відповідь до 16 липня 2021 року, яка була своєчасно подана.

21 вересня 2021 року Міжнародна комісія юристів (МС ООН) та Швейцарська секція МС ООН подали сторонню інтервенцію, яка надає відповіді щодо наслідків зміни клімату та його вплив на право на життя та право на повагу до приватного та сімейного життя та дому та позитивних зобов'язань держав, що впливають із цих прав, у світлі принципів міжнародного екологічного права. Європейська мережа національних правозахисних інституцій (ENNHHR) також подала сторонню інтервенцію.

13 жовтня 2021 року петиціонер відповів на відповідь уряду Швейцарії до ЄСПЛ, стверджуючи, що уряд Швейцарії не зміг захистити права заявників на життя та приватне життя відповідно до статей 2 та 8 Конвенції, не прийнявши необхідної нормативно-правової бази, яка має запобігти підвищенню глобальної температури.

26 квітня 2022 року Палата Європейського суду з прав людини відмовилася від юрисдикції на користь Великої Палати Суду. Зараз справу розглядатиме Велика палата ЄСПЛ у складі 17 суддів у зв'язку з тим, що у справі виникає серйозне питання, що впливає на тлумачення Конвенції, а саме ст. 30.

2 грудня 2022 року заявники подали клопотання, в якому висвітлили зауваження по суті, а 5 грудня 2022 року кілька організацій, включаючи Сабінський центр права щодо зміни клімату, подали заяву щодо залучення до справи, як третьої сторони (Climate Change Litigation Databases, 2022). Наразі справа перебуває у провадженні.

Провівши аналіз всіх наведених справ, можна вказати, що практика ЄСПЛ концентрує увагу на наступних висновках:

1. Держава має позитивний обов'язок регулювати і контролювати екологічні проблеми, які порушують права, передбачені Конвенцією та забезпечити відкритий доступ до інформації, участь громадськості у прийнятті рішень та доступ до суду.

2. Захист довкілля може стати основою для обмеження інших інтересів, тобто маємо пам'ятати про обов'язковість збереження балансу приватного та публічного інтересів.

Варто вказати, що досить цікавою у розрізі досліджуваної проблематики є практика Комітету з дотримання Організації Конвенції. Зокрема, у 2002 р. рішенням Наради сторін Організації Конвенції було засновано Комітет з дотримання Організації Конвенції, який складається із 9 членів. Незалежність діяльності Комітету гарантується тим, що його члени діють у персональній якості і не є офіційними представниками урядів.

Одним із основних завдань Комітету є розгляд питання дотримання положень Організації Конвенції та винесення рекомендацій державам. Комітет може прийти до висновку, що держава дотримується положень Конвенції, або не дотримується положень Конвенції в конкретній справі (ситуації) частково чи не дотримується положень Конвенції взагалі.

За підсумками такого розгляду може бути прийнято одне з таких рішень:

- 1) надати державі рекомендації;
- 2) зобов'язати державу надати Комітету стратегію щодо дотримання Конвенції та звіт про впровадження такої стратегії;
- 3) прийняти декларацію про недотримання;
- 4) винести попередження;
- 5) призупинити права та привілеї держави як наслідок призупинення дії Конвенції;
- 6) прийняти інші неконфронтаційні, несудові і консультативні заходи, які можуть бути доцільними.

Демократичність цього механізму полягає в тому, що ініціювати справу в Комітеті можуть навіть представники громадськості, які мають рівні права з представниками урядів держав у процедурі розгляду справи, а саме: право надавати докази, пояснення, право доступу до засідань комітету, проектів рішень комітету, участі в зустрічах наради сторін та моніторингу виконання рішень наради сторін.

У свою чергу громадськість може ініціювати справи щодо порушення Конвенції державою, громадянами якої вони є (чи в якій зареєстрована громадська організація), чи іншою державою – стороною Організації Конвенції.

Доцільно зазначити, що аналіз розглянутих Комітетом справ дає підстави наголосити, що такі радикальні заходи, як винесення попередження, було застосовано з часу заснування комітету лише два рази щодо України та Туркменістану.

Відповідно практика Комітету є досить нечисельною, проте цінним є те, що вона торкається питань фінансових перешкод у доступі до правосуддя. Зокрема, найбільш цікавими справами, пов'язаними з питаннями фінансових витрат сторін на розгляд екологічних справ, є справи проти Іспанії (АССС/С/2009/36, ЕСЕ/МР.РР/С.1/2010/4/Add.2, АССС/2008/24, ЕСЕ/МР.РР/С.1/2009/8/Add.1) та Великої Британії (АССС/С/2008/23, ЕСЕ/МР.РР/С.1/2010/6/Add.1, ССС/С/2008/27; ЕСЕ/МР.РР/С.1/2010/6/Add.2, АССС/С/2008/33; ЕСЕ/МР.РР/С.1/2010/6/Add.3, АССС/С/2008/33; ЕСЕ/МР.РР/С.1/2010/6/Add.3).

Висновки. Підсумовуючи наведене доцільно акцентувати увагу на тому, що існування екологічних прав людини є незаперечним фактом. Саме такі права закріплюються у міжнародних договорах й в межах національного законодавства держав. В рамках Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод безпосередньо екологічні права не гарантуються, проте закріплені Конвенцією права людини є умовою й гарантією додержання екологічних прав шляхом тлумачення гарантованих Конвенцією прав.

Враховуючи, що ЄСПЛ не має права безпосередньо втручатися у національну державну політику, а може вказати виключно на окремі порушення та недопустимість таких порушень з боку держави, варто приділяти більше уваги та впроваджувати висновки ЄСПЛ до національного законодавства аби встановити гарантії додержання, захисту й відновлення основоположних прав громадян у сфері екології.

Разом з тим варто вказати на цінність практики Комітету з розгляду питання дотримання положень Організації Конвенції, яка є відносно нечисельною, проте цінними є ті підходи, які використовуються під час вирішення питань порушення екологічних прав та тлумачення у цьому розрізі норм Конвенції.

Список використаних джерел:

1. ECHR, Öneriyildiz v. Turkey, Application № 48939/99, judgement of November 30th, 2004.
2. ECHR, Lopez Ostra v. Spain, Application № 16798/90, judgement of December 9th, 1994.
3. Environment and the European Convention on Human Rights. URL: https://www.echr.coe.int/documents/fs_environment_eng.pdf.
4. KlimaSeniorinnen v Switzerland (ECtHR) URL: <http://climatecasechart.com/non-us-case/union-of-swiss-senior-women-for-climate-protection-v-swiss-federal-council-and-others/>.
5. Climate Change Litigation Databases. URL: <http://climatecasechart.com/non-us-case/union-of-swiss-senior-women-for-climate-protection-v-swiss-federal-council-and-others/>.

References:

1. ECHR, Öneriyildiz v. Turkey, Application № 48939/99, judgement of November 30th, 2004. [in English]
2. ECHR, Lopez Ostra v. Spain, Application № 16798/90, judgement of December 9th, 1994. [in English]
3. Environment and the European Convention on Human Rights Retrieved from: https://www.echr.coe.int/documents/fs_environment_eng.pdf. [in English]
4. KlimaSeniorinnen v Switzerland (ECtHR) Retrieved from: <http://climatecasechart.com/non-us-case/union-of-swiss-senior-women-for-climate-protection-v-swiss-federal-council-and-others/>. [in English]
5. Climate Change Litigation Databases Retrieved from: <http://climatecasechart.com/non-us-case/union-of-swiss-senior-women-for-climate-protection-v-swiss-federal-council-and-others/>. [in English]